

tých druhých je ekologicky prospešný väčšinou sprostredkované - nízkou úrovňou spotreby (hovoriť im „pestrí“ a vlastne oni sú „hlavnými hrdinami“ jej bádania). Obe skupiny majú spoločné to, že si svoj skromný spôsob života zvolili zámerne a dobrovoľne (s. 49).

Sociologickou štúdiou sa Hana Librová pokúša nájsť odpoveď na otázku, či existuje u nás zárodok, prípadne vzorec pre šírenie ekologicky priaznivého spôsobu života (s. 95). Preto sa neuspokojila len s výskumom názorov a postojov, resp. želaní respondentov (lebo tie vždy možno ovplyvniť existujúcimi sociálnymi normami a - aj keby boli „od srdca“ - je od nich predsa len ešte ďaleko k činom), zamerala sa na ľudí vyznačujúcich sa v reálnom živote dobrovoľnou skromnosťou. Nespochybňuje však ani určitý význam a zmysel „klasických“ sociologických výskumov hodnotových orientácií. Autorka informuje aj o niektorých signáloch zo zahraničia - o "tichej revolúcii" (nenápadnej, ale zásadnej preмене hodnôt) v oblasti automobilizmu, turizmu, premene mužskej a ženskej roly atď. Citlivo však posudzuje našu podobnosť a rozdiely so zahraničím v rámci 44 hĺbkových rozhovorov so 70 vybranými osobami. Ide o ľudí, ktorí životnými osudmi, záujmami a aktivitami predstavujú veľkú kultúrnu diverzitu (s. 126). Respondenti prezentovali bohatý život dosahovaný skromnými prostriedkami. Prítom sa u nich ani v náznačnej neprejavil pocit sebaobetovania či odriekania, redukovania svojich ľudských potrieb. Naopak. Práve rozkvet potrieb duchovnej povahy vyvolal spontánne vytrácanie sa záujmu o nakupovanie a spotrebu. Hodnoty „pestrých“ nielenže ležia mimo materiálnych potrieb, ale viažu sa na určité spoločenské. Zmysel života nachádzajú najmä v činnosti pre iných a pre prírodu. K ich charakteristickým črtám patrí napr. reflektovanie a nasledovanie rodinnej tradície, výrazné religiózne čítanie, vzťah k umeniu, hlboký vzťah k prírode, tolerancia voči iným ľuďom (a okoliu vôbec), schopnosť dôverovať, eticky zdôvodnené vegetariánstvo, imúnosť voči morálnemu zastarávaniu užitočných predmetov atď. Dobrovoľná voľba skromného života týchto ľudí je založená individuálne a vznikla ako autentický a tvorivý výsledok duševnej práce. Motívom však zrejme bol slobodný a nerigorózný prístup k životu, nezávislosť od programov, ideológií a pod., ale aj politické zmeny po r. 1989 (s. 98-127).

„Pestri“ vedú ekologicky priaznivý život napriek (alebo práve vďaka) tomu, že si

prakticky všetci uvedomujú, že „situácia je katastrofálna, ba neriešiteľná“ (s. 130). Práve toto si však vyžaduje niečo viac než osobnú postojovú improvizáciu, ktorou sa prezentujú.

Podľa H. Librovej tu chýba ekologická morálka ako sociálne prijímaná norma chovania i jej výkladový a teoretický rámec - ekologická etika (s. 151). Touto problematikou sa zaoberá v poslednej (tretej) kapitole - Spory o ekologickú etiku. A analyzuje antropocentrickú ekologickú etiku a porovnáva ju s jej hodnotovým antipódom - neantropocentrickou ekologickou etikou. Táto, na rozdiel od prvej, prisdzuje živým organizmom v prírode (prípadne i neživým entitám) samostatnú vnútornú hodnotu, existujúcu nezávisle od ľudských potrieb, skúseností a hodnotení (s. 169). Kriticky sa zaoberá tzv. hlbinnou ekológiou („deep ecology“) a Naessovou koncepciou seba-realizácie človeka identifikáciou s prírodou („Self-Realization“). Konfrontuje ju so stanoviskom P. Reeda („Man - Apart“). Za najpresnejšie vyjadrenie skutočnej motivácie k ochrane prírody dnes pokladá Skolimovského „volanie“ po ľudskom súcite (s. 175).

I v tejto kapitole preukazuje H. Librová nielen nevšedné odborné vedomosti, ale aj obrovskú toleranciu a zmysel pre morálny pluralizmus, ktorého uplatňovanie v živote by mohlo pomôcť „roztvoriť okruh ochrancov prírody ako sociálnej skupiny“ (s. 177).

Ale bude to stačiť na realizáciu „caprovského“ obratu súčasnej konzumnej spoločnosti? Možno sa spoliehať na princíp senzibilizácie zdôrazňovaný H. P. Dürerom

(1990), alebo na to, že Librovej „pestrí“ sa stanú známou „stouopicou“? Bude sa skupina „pestrých“ v budúcnosti zväčšovať alebo zmenšovať? Autorka z pozície „vážnej“ sociológie hovorí o nepopierateľnom význame „pestrých“ ako o potenciálnom vzore, a to i napriek jasnej imunizácii ľudí voči skromnosti existujúcou sociálnou klímou. Spolieha sa na nové zdroje senzibilizácie obyvateľstva k nemateriálnym hodnotám, ktoré sú v rukách spisovateľov, umelcov, teológov, humanitných intelektuálov, citlivých novinárov atď. Oni totiž „dokážu najlepšie formulovať adekvátny hodnotový model“ (s. 188).

Skromný spôsob života „pestrých“ reálne znižuje civilizačnú záťaž ekologických systémov. O to sa predlžuje lehota, ktorá je životu na tejto planéte daná. A to má zmysel.

Aj keď si autorka nekládla za cieľ zachrániť tento svet, hľadala „len“ ako možno dôstojne žiť uprostred ekologickej krízy, predsa odhalila nádej v zmysle slov rabína Tarfona: „Nie je to vaša vec, aby ste úlohu dokončili; nemáte však ani právo pred ňou cúvnuť“ (s. 190).

Za motto svojej knihy si Hana Librová zvolila starú modlitbu:

„Dej mi trpéľivosť, abych snášal veci, ktoré nemobu zmeniť.

Dej mi odvahu meniť to, čo zmeniť mohu.

A dej mi moudrosť, abych jedno od druhého umel odlišiť.“
Jej modlitba bola vyslyšaná.

Peter Krchnák

Lovelockova Gaia

J. E. Lovelock: [1] **Gaia. Nový pohľad na život na Zemi.** Abies, Prešov 1994, s. 175.

J. E. Lovelock: [2] **Gaia. Živoucí planeta.** Mladá fronta, Praha 1994, s. 221.

Na knižnom trhu sa v tomto roku objavili dve publikácie J. E. Lovelocka, autora známeho hypotézou o Gai ako živom organizme a živote ako planetárnom fenomé-

ne. Lovelockove úvahy boli prijaté rozporuplne, vedecký svet reagoval na ne rozpačito. Búrka ohlasov v radoch environmentalistov a ekológov, ako aj popularizácia myšlienky Gaie priniesli však autorovi nielen popularitu, ale aj vedeckú prestíž. Prvá kniha - *Gaia, Nový pohľad na život na Zemi* vyšla prvýkrát r. 1979 a druhá - *Gaia, Živoucí planeta* (v pôvodnom vydaní má názov

Veľky Gaie, Biografia našej živej planéty) r. 1989. Prvá predstavuje Lovelockovu cestu k sformulovaniu hypotézy Gaie, druhá s touto hypotézou pracuje a dotvára ju na základe pripomienok a ďalších výskumov.

Lovelockov záujem o procesy prebiehajúce v biosfére, z hľadiska jej schopnosti uchovávať optimálne životné podmienky, vyhranil sa pri práci na programe hľadania života na Marse a štúdiu procesov znečisťovania pozemskej atmosféry a oceánov. To ho podnietilo ku skúmaniu povahy a podstaty života, k analýzám možností a schopností živých organizmov, k uvažovaniu o evolučných procesoch v planetárnom rámci a o vplyve života na pozemskú atmosféru. Uvažoval o možnostiach a schopnostiach života ako celku v planetárnom i kozmologickom rámci. Absencia definície života, presnejšie existencie definícií funkčných len z hľadiska určitej vednej disciplíny, nie však vedy ako celku, priviedla Lovelocka k zamysleniu sa nad povahou a podstatou života, k potrebe uvažovať o "celej škále živej hmoty na Zemi" ako o "súčasťi jedinej živej entity" ([1], 23) schopnej manipulovať zemskou atmosférou, ktorá je „aktívne udržovaná a regulovaná životom na jej povrchu, to znamená biosférou“ ([1], 24). Odtiaľ bol len krok k uvažovaniu o planéte ako o živom organizme - Gai, matke, koncipovanej ako chthonické starogrécke božstvo - bohynia Zeme Gé. Gaiu definoval ako „zložitú entitu zahrňujúcu biosféru, atmosféru, oceány a pevniny Zeme, ako celok tvoriaci spätnoväzbový alebo kybernetický systém, ktorý vyhľadáva optimálne fyzikálne a chemické prostredie pre život na tejto planéte“ ([1], 25). „Hypotéza Gaia predpokladá, že Zem je živá“ ([2], 23) a prezentuje ju ako superorganizmus. Odporúča skúmať ju z fyziologického hľadiska a prispôsobiť tomu metódy a postupy.

Hypotéza Gaia môže byť, podľa jej autora, novým základom pre zjednocujúci pohľad na Zem z hľadiska vedy, najmä geológie a biologických disciplín. Je a pravdepodobne aj bude podnetná. Poskytuje totiž atypický pohľad na známe skutočnosti a fakty, umožňuje ich inak interpretovať a uvažovať o nich z nového zorného uhla. Lovelock svoju hypotézu dokladá analýzami atmosférického zloženia Zeme a jej chemickej nerovnováhy (v porovnaní s tým, čo vieme o atmosférach Marsu a Venuše), náčrtom genézy vzťahu medzi vyvíjajúcou sa biosférou a raným planetárnym prostredím a súčasnou podobou vzťahu biosféra-planetárne prostredie. Zaoberá sa aj deformáciou

vzťahu Gaia-človek, podotýka, že už koncepcia znečistenia je antropocentrická ([1], 126) a ako taká môže byť pre Gaiu irelevantná. O znečisťovaní uvažuje ako o prirodzenom jave, následku určitých procesov, no upozorňuje na potrebu vnímať a reflektovať mieru znečistenia tak, aby neboli ovplyvnené niektoré z hlavných chemických cyklov planéty. Vysvetľuje, že na Zemi pravdepodobne sú pre Gaiu ako organizmus životne dôležité oblasti (hovorí najmä o šelfoch a mokradiach) a funkcie, ktoré, vzhľadom na našu neznalosť planetárných riadiacich systémov a neschopnosť skúmať a reflektovať ich z celostného hľadiska, nsmieme narušiť a poškodiť. Gaia zatiaľ funguje ako systém, ktorý sa sám optimalizuje. Patríme doň. K stabilnému stavu našej planéty prispieva aj človek ako jej súčasť, ako partner, ktorého „kolektívna inteligencia je tiež súčasťou Gaie“ ([2], 163). Človek môže, dokonca má schopnosť vedome anticipovať ekologické zmeny. Naša budúcnosť, tvrdí Lovelock, bude omnoho viac závisieť od správnych vzťahov medzi Gaiou a človekom, než od nekonečnej drámy ľudských záujmov ([2], 28). S tým možno len súhlasiť.

Cieľom sformulovania hypotézy Gaia bolo hľadanie nového, harmonickejšieho vzťahu Gaie a človeka ([1], 165) na organizmickej báze, ktorá je pre človeka i ľudstvo prijateľnejšia a pochopiteľnejšia. Pojem Gaia je zmysluplný a pochopiteľný. Predstava, že Gaia je organizmus a my sme jeho súčasťou aj s našou pochabosťou a neznalosťou, v ktorej rámci sa môžeme dopúšťať aj chýb, je hlboko ľudská, optimistická a motivujúca. Gaia ako matka je láskavá, trpezlivá a chápará. Ochráňuje nás. Ako matku i našu rodnú planétu (pri pohľade z kozmu) ju máme možnosť precítiť, vnímať zmyslovo i racionálne, poznávať ju a spoznávať. Život je tým, čo aktívne udržuje a reguluje prostredie Zeme ([2], 19). A my sme jeho súčasťou.

Lovelockova Gaia zanecháva v čitateľovi hlbokú stopu a túžbu zamyslieť sa nad sebou. Každý, kto sa zaoberá vzťahom človeka a životného prostredia, nájde tu niečo pre seba. Lovelock okrem základnej hypotézy ponúka množstvo originálnych pohľadov a názorov, s ktorými sa hodno zoznámiť. Škoda len, že u nás (aj to v češtine) vychádza jeho cesta ku Gai až po 15 rokoch. Preto treba brať najmä prvú z týchto dvoch publikácií dobovo a prečítať si, ako sa jednotlivé názory vyvíjali alebo modifikovali v *Gai, Živouci planéty*.

Eva Smolková

J. Gregor: *The third sector in Slovakia and its environmental part*

Non-state non-entrepreneurial sector (III.) is besides the state (I.) and entrepreneurial (II.) sector an irreplaceable pillar of the democratic civil society. It is formed by non-governmental non-profit organizations fulfilling many tasks of the state, enabling self-realization of people and intensifying the feedback between state and people. The Europe Council considers the non-governmental non-profit organizations as an integral part of European Community. State can support the third sector either directly, or by forming legislative conditions for diversification of financial resources and economical preferentiation (sponsoring, tax assignment, tax allowance). After the year 1989 the third sector in Slovakia grows very quickly, but the changing governments brake their development. For solution of the most serious problems the participants of the IInd Conference in Stupava (9th March, 1994) elected the 16-membered board. Its first success was the proposal of the law about the third sector in the Slovak Parliament. Environmental organizations have a special position within the frame of the third sector - thanks to its attitude to the present comprehension of free market and increasing of standard of life according to western type of consume society they come into permanent conflict with the politics and the industrial-economical lobby. From state lead today to restriction of the support of these „unpleasant“ organizations the same courses as before November 1989.

J. Dlouhá: *International cooperation of environmental non-governmental organizations*

Relationship of so called independent sector with governmental institutions is discussed in the article. History of both is briefly reviewed, special attention being paid to negotiation process connected with international conferences. Main conclusion is, that perception of environmental issues changes rapidly, under new circumstances are NGOs becoming real partner in dialogue concerned with sustainable society building. Crucial is their asset in searching alternative solutions. Besides practical issues, they are still more involved in policy making process. Position of NGOs on the international scene is in contradiction with situation in the Czech Republic where sim-